

ONTWIKKELINGEN ROND LEVENSBESCHOUWELIJK ONDERWIJS

"Het is goed om u met zovelen hier bij elkaar te zien. We maken daar in ieder geval uit op, dat u er zin in hebt elkaar weer tegen te komen, met elkaar te praten en nieuwe impulsen op te doen voor het werk". Met deze worden opende Cas Verbeek (KPC) onder het wakend oog van Mariken van Nieuwmege - afgebeeld op de aula-wand van het conferentie-oord O. L. Vrouw ter Eem - het op 22 mei jl. gehouden symposium over ontwikkelingen rond levensbeschouwelijk onderwijs in het katholiek basisonderwijs. Zo'n 150 belangstellenden - verantwoordelijken voor de opleiding en begeleiding van leraren: districts-katecheten, PABO-docenten, bisschoppelijk gedelegeerden - kwamen uit alle windstreken van het land naar Amersfoort om geïnformeerd te worden over de stand van zaken rond leerplanontwikkeling, materiaalproductie, ondersteuning en wetenschappelijk onderzoek.

Met dit symposium - het eerste sinds het samengaan van het Hoger Katechetisch Instituut en het Katholiek Pedagogisch Centrum - wilden de beide instellingen nadrukkelijk gezamenlijk naar buiten treden. Tegelijkertijd was het symposium bedoeld als ontmoetingspunt voor hen die dagelijks betrokken zijn bij de scholing en begeleiding van levensbeschouwelijke vorming in het katholiek basisonderwijs.

"Juist in een periode waarin het leergebied en de beroepsgroep een kritische fase doormaken, is het goed om te ervaren en te weten dat je met velen eenzelfde inspiratie deelt. Ook al hebben we niet allemaal dezelfde ideeën over de mogelijkheden en perspectieven van levensbeschouwelijke vorming in het basisonderwijs, het is goed om te ervaren welke discussiestof en welke zorgen je met elkaar deelt en om elkaar vast te houden. Het belang om met kinderen bezig te zijn rond zingeving, waarden en levensvragen vanuit een katholiek christelijke levensovertuiging kan ons blijvend aanmoedigen tot een constructieve en collegiale dialoog", aldus Cas Verbeek.

* * *

In de ochtend was een drietal interessante inleidingen te beluisteren, achtereenvolgens van "onderwijsbisschop" Drs. Jan Niënhaus, Dr. Trees Andree (hoogleraar levensbeschouwelijke opvoeding aan de Theologische Faculteit van de Rijksuniversiteit Utrecht) en Drs. Henri Rijkse (coördinator van de vakgroep Levensbeschouwing aan de Hogeschool Katholieke Leergangen te Tilburg). De teksten van deze inleidingen zijn integraal in dit nummer opgenomen.

Bisschop Niënhaus spitte zijn inleiding toe op twee vragen: wat mag de katholieke school van haar leerkrachten vragen op het terrein van levensbeschouwelijke opvoeding en wat kunnen opleiders, nascholers en begeleiders deze leerkrachten bieden? Vragen die niet, zo gaf mgr. Niënhaus volmondig toe, op een simpele manier te beantwoorden zijn. Het ontbreken van referentiekaders, het taboe en de "zwijgspiraal" rond kerk, geloof en religie, de pluriforme beginsituatie van leerlingen en leerkrachten, de rol van de katholieke school binnen een gesecculariseerde samenleving, het zoeken naar de eigen identiteit van het vak levensbeschouwelijk onderwijs: dat alles maakt een helder en eenduidig antwoord nauwelijks mogelijk. Maar ondanks de pijn die sommigen aan de kerk ervaren en ondanks de twijfels rond het eigen geloven, mag aan leerkrachten en hun begeleiders in het katholiek basisonderwijs toch het nodige worden gevraagd wanneer het op levensbeschouwelijke opvoeding aankomt. "Belangrijk hierbij is, dat we ons laten aanraken en beroeren door alles wat er bij anderen ten diepste leeft", aldus mgr. Niënhaus.

In een boeiend betoog ging Trees Andree allereerst in op de verschuiving van een sterk verzuilde christelijke maatschappij naar een pluriforme en in grote mate gesecculariseerde samenleving. In deze context blijkt het begrip "levensbeschouwing" een vrij nieuwe en nauwelijks eenduidige term te zijn, die niet altijd verhelderend werkt wanneer men een goed zicht probeert te krijgen op het eigene van het vak

levensbeschouwelijk onderwijs. Met behulp van de uit de voedingsleer bekend geworden "schijf van vier" pleitte zij ervoor om het levensbeschouwelijk onderwijs-menu samen te stellen uit vier bestanddelen: sociale wereldoriëntatie, geestelijke stromingen, algemene religieuze vorming en godsdienstonderwijs. Trees Andree achtte levensbeschouwelijke vorming van leerlingen een bij uitstek pedagogische taak. Maar het gaat daarbij niet, zo benadrukte zij, "om de uniformiteit van een in zichzelf sluitend systeem, maar om de uniciteit van ieder mens en de ontwikkeling van een persoonlijke levensbeschouwing als kader voor persoonlijke zingeving en daaruit voortvloeiend verantwoordelijk handelen. Levensbeschouwelijke vorming en onderwijs wil ertoe bijdragen dat in de komende decennia dit besef van uniciteit en gelijkwaardigheid van ieder en de daaruit voortvloeiende consequenties voor denken over en gedrag ten opzichte van andere mensen doordringt tot iedereen". Veldnabij onderzoek naar de levensbeschouwelijke ontwikkeling en naar de levensbeschouwelijke vragen van kinderen is daarom noodzakelijk. In dit kader presenteerde mevrouw Andree enkele resultaten van onderzoek dat door de Rijksuniversiteit Utrecht in het kader van het diepte-project "Geestelijke Stromingen" van het KPC werd gevoerd. Uit deze onderzoeken blijkt onder andere, hoe belangrijk het is om zorg te dragen voor begeleiding en nascholing van leerkrachten. Wil levensbeschouwelijk onderwijs kans van slagen hebben, dan zal er in de komende jaren - behalve aan leerplanontwikkeling en materiaalproductie - met vereende krachten gewerkt moeten worden aan verdere professionalisering en attitudevorming van de leerkrachten, waarbij zowel aandacht gegeven moet worden aan de eigen levensbeschouwelijke identiteit als aan de dialoog met anderen, zo besloot Trees Andree haar voordracht.

"Wat je er ook van vindt: saai is het in deze tijd in ieder geval niet op het terrein van de levensbeschouwelijke educatie in de basisschool": zo begon de derde inleider, Henri Rijksen, zijn betoog. Aan de hand van een zestal vragen ging hij allereerst in op de crisissituatie waarin de levensbeschouwelijke educatie zich momenteel bevindt, en somde hij enkele oorzaken op die aan deze crisis ten grondslag lagen. Het lijkt erop, hield hij zijn gehoor voor, dat de problematiek rond de levensbeschouwelijke educatie alles te maken heeft met de crisis waarin levensvisies zich momenteel bevinden. "De levensvisies in de moderne samenleving kampen met een rationaliseringsachterstand ten aanzien van het maatschappelijke debat over humaniteit, worden daardoor beroofd van hun mogelijkheden om oplossingen te bieden voor maatschappelijke problematieken en dreigen daardoor irrelevant te worden, om vervolgens verwezen te worden naar het privé-terrein". Misschien een weinig bemoedigende situatie, maar die echter wel, aldus Rijksen, kansen en mogelijkheden voor verbetering in zich draagt. Levensbeschouwelijke educatie zal echter niet zonder de ontwikkeling van een goede cognitieve leertheorie kunnen, zal primair gefundeerd moeten worden op een levensbeschouwelijke optiek en is te zien als een educatief antwoord op de processen die zich in moderne samenlevingen voordoen op levensbeschouwelijk terrein. Ondanks het feit dat er gezamenlijk heel wat werk verzet wordt, valt er ook nog veel te doen: vaststellen van inhoud, formuleren van kerndoelen, studie naar de religieuze ontwikkeling van kinderen, materiaalontwikkeling, enz. Het lijkt geen twijfel, benadrukte Henri Rijksen, dat levensbeschouwelijke vorming een wezenlijke bijdrage levert aan de algemene vorming van leerlingen en dat zij het recht hebben om wegwijz gemaakt te worden op levensbeschouwelijk terrein, en dat we de nieuwe generatie leren deel te nemen aan het debat over humaniteit.

* * *

De symposiumgang(st)ers konden 's middags kiezen uit een aantal workshops, waarin men - al werkend - kennis kon maken met enkele minder gebruikte didactieken, zoals drama, verhalen vertellen, beeldgebruik, kunst, muziek en leskisten rond geestelijke stromingen. Verder werd er een videoband vertoond over "Keuzen maken". In de wandelgangen was het mogelijk om elkaar informeel te ontmoeten, ervaringen uit te wisselen en oude banden te verstevigen. Bovendien konden de deelne(e)m(st)ers zich op de hoogte stellen van recent verschenen en toekomstig te verschijnen materiaal rond

levensbeschouwelijke vorming. Een twaalftal "materiaalproducenten" was daarbij aanwezig om de nodige informatie over dit materiaal te geven.

* * *

Het symposium werd afgesloten door Drs. Jozef Kok, directeur basis- en speciaal onderwijs en opleidingen van het KPC. Inhakend op wat mgr. Niënhaus de "zwijgspiraal" noemde, zei hij: "Willen we als leerkrachten in het onderwijs professioneel en aanspreekbaar omgaan met de taak waarvoor we staan, dan kunnen we er inderdaad binnen de opvoedingssituatie van de school niet omheen ons bezig te houden met waarden, normen en zingevingsvragen, waarbij het nodig is om vanuit de specifieke begeleidersrol voor identiteit en levensbeschouwelijke vorming de context waarin het onderwijs verkeert goed in de gaten te houden". Terugverwijzend naar de inleiding van Trees Andree en - in ander verband - naar een recente toespraak van Lea Dasberg, wees Jozef Kok op de betekenis van het terrein van de algemene religieuze vorming, een terrein dat z.i. in de komende jaren een belangrijke rol zal gaan spelen in het onderwijs: "Je ziet hier en daar al allerlei kleine bloempjes opbloeien, als tegenwicht tegen de vertechnologisering van het onderwijs. Er is een groeiende aandacht voor alles wat niet altijd valt uit te drukken in nullen en enen, zoals bij computers het geval is. Als vanzelf kom je dan terecht bij alles wat te maken heeft met normen, waarden, religieuze ontwikkeling en godsdienstige opvoeding.

Opmerkelijk noemde Jozef Kok ook de passage in de toespraak van Trees Andree die betrekking had op de succesvolle resultaten van ondersteuning en begeleiding van leerkrachten. Hij onderstreepte dan ook het belang en de noodzaak van een goede infrastructuur voor ondersteuning en begeleiding met het oog op levensbeschouwelijke vorming. "Het KPC wil zich daarvoor graag inspannen, zeker nu het na het samengaan met het HKI landelijk gezien een van de weinige instellingen is die daarop aanspreekbaar zijn". In dat kader moet ook de recent gepubliceerde brochure Investeren in katholiek onderwijs worden gezien, waarin wordt uiteengezet op welke wijze het katholiek onderwijs zou kunnen werken aan de eigen profilering. Tegen de achtergrond van het huidige onderwijsbeleid waarin fusies en schaalvergroting in de toekomst onvermijdelijk lijken te zijn, is het van groot belang dat scholen hun eigen identiteit aanscherpen en zich helder profileren. "Het KPC wil in de komende jaren daarom ook actief een aantal instrumenten en methodieken ontwikkelen om o.a. via begeleiders de scholen te ondersteunen met betrekking tot deze profilering, zodat ze beter opgewassen zijn om goed toegerust regionale samenwerkingsprocessen in te gaan", aldus Jozef Kok. Vanwege het grote belang om begeleiders te helpen om leerkrachten te leren hoe ze leerlingen kunnen leren omgaan met waarden, normen, religieuze ervaringen en zingevingsvragen, zal het KPC ook doorgaan met activiteiten die meer specifiek gericht zijn op de inhoud van het vak levensbeschouwelijk onderwijs, zoals het verder werken aan een raamleerplan, dat een handreiking kan zijn voor opleiders, begeleiders en materiaalmakers in hun activiteiten t.b.v. scholen. In de komende jaren zal het KPC ook blijven werken aan de ontwikkeling van nieuw en inpassing van bestaand materiaal waarin met name de methodiek en didactiek van het vak verder wordt uitgebouwd. Tot besluit zei Jozef Kok te hopen dat de tijdens het symposium opgedane inspiratie overgedragen kon worden naar de scholen: "Het gaat er immers niet om alleen emmers te vullen, maar ook een vuur te ontsteken".